

VATANDAŞLIK HAKLARI

Vatandaşlık hakları anayasamızda "Temel Haklar ve Ödevler" kısmında düzenlenmiştir. Bu başlık altında ilk olarak , "Kişinin Hakları ve Ödevleri" bölümünde,bireyin doğuştan sahip olduğu,dokunulmaz ve vazgeçilmez hakları sıralanmaktadır. Bu haklar,bireyi topluma ve devlete karşı koruyan haklardır. Bunlardan farklı olarak bireyin toplumdaki ve devletten bazı şeyler ve belli tutumlar istemesini mümkün kılan haklar vardır. Bu yüzden bunlara "isteme hakları" denir .İşte bu haklar anayasamızda "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" adı altında düzenlenmiştir. Birde bireyin siyasal yaşama katılımını sağlamaya yönelik haklar vardır. Bunlara "siyasal haklar" denir. Anayasamızda "Siyasal Haklar ve Ödevler" bölümünde,bu haklardan söz edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti,Anayasamıza göre,bir "sosyal devlettir. Sosyal devlet,genellikle,vatandaşların refah durumlarıyla ilgili olan,onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamakla görevli devlet olarak tanımlanır. Kuşkusuz,bir devletin sosyal devlet olma derecesi,anayasadaki "sosyal ve ekonomik hakları" gerçekleştirme gücüne bağlıdır. Fakat vatandaşların refah durumlarıyla ilgilenen ve bunları anayasada güvence altına alan bir devlet,salt bu niteliğinden dolayı, sosyal devlet olma özelliğini kazanamaz. "Demokratik devlet" ile sosyal devlet birbirine sıkı sıkıya bağlı olgulardır. Demokratik devlet ,güçsüzlerin güçlerini,devlet yapısı ve siyasal kararlar üzerinde hissettirmeleriyle gerçek anlamda kurulabilir. Bunun için devlet sistemi içinde çalışanların yeri ve ağırlığının olması ve anayasal güvenceye kavuşturulması gerekir. Ancak bu şekilde,sosyal devlet,vatandaşlarına"lütuf" dağıtan bir "sadaka devlet" olmaktan çıkar.Bu amaçla çalışma yaşamına ilişkin hükümler de sosyal ve ekonomik haklar içinde yer almaktadır.Siyasal hakların,demokratik bir devlet anlayışı ve uygulaması için vazgeçilmez olduğunu zaten biliyoruz. Şimdi, sosyal ve ekonomik haklar ile siyasal hakları anayasamızda düzenlenenbiçimiyle daha ayrıntılı olarak görebiliriz.

1.Sosyal Haklar

Ailenin Korunması: Anayasaya göre, aile "toplumun temeli"dir.Bu nedenle devlet,ailenin huzur ve refahını, özellikle anneye çocukların korunmasını sağlayacak önlemler alır ve gerekli örgütleri kurar.Aynı zamanda,aile planlamasının,yani istenen zamanda ve sayıda çocuk sahibi olunmasının öğretilmesi ve yaşama geçirilmesi konusunda da devlete görev düşmektedir.

Eğitim ve Öğrenim: Devlet,vatandaşların eğitim ve öğrenimlerini sağlamak zorundadır.Ülkemizde sekiz yıllık eğitim bütün vatandaşlar için zorunludur. Devlet,vatandaşları arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin,herkesin çağdaş eğitim koşulları içinde ve parasız olarak temel eğitim koşulları içinde parasız olarak temel eğitim almasını sağlamakla yükümlüdür.Devlet, ayrıca, maddi olanakları yetmeyen öğrenciler için burslar sağlar ve gerekli yardımları yapar. Özel eğitime ihtiyacı olanlar için gerekli önlemleri alır.

Çevre Sağlık ve Konut Hakkı: Devlet,vatandaşlarının sağlıklarına zarar vermeyecek, temiz ve dengeli bir çevrede yaşamalarını sağlamak için gereken çabayı gösterir. Devletin vatandaşlarına karşı görevlerinden biri de,onların sağlık koşullarıyla ilgilenmek,hastaneler açmak,salgın hastalıkları önlemek, bulaşıcı hastalıklara karşı parasız aşı sağlamaktır.Devlet,ayrıca,vatandaşların konut ihtiyaçlarını sağlamak için önlemler alır.

Gençlik ve Spor Konularındaki Ödevler: Cumhuriyetimiz gençlere emanet edilmiştir.Gençlerin yetişmeleri ve kendilerini geliştirmeleri ülkemizin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.Bu nedenle, devlet,gençlerin yetişmelerini sağlayacak koşullar yaratır;gençleri,alkol,uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklardan korumaya çalışır;sporu teşvik eder.

Sosyal Güvenlik Hakları: Sosyal güvenlik ile ilgili önlemleri almak ve gerekli örgütlemeyi sağlamak devletin temel görevlerindedir.Devlet,sakatlarla yaşlılara yardım etmek şehitlerin dul ve yetimleri ile gazileri korumak korumaya muhtaç çocukları topluma kazandırmak için gerekli önlemleri alır.Ayrıca,yabancı ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının aile birliğini,çocukların eğitimini ve kültürel ihtiyaçlarını sağlamaya çalışır.

Kültürel ve Sanatsal Ödevler: Bir ülkenin kültür, tarih ve sanat alanında sahip olduğu varlıklar ve değerler,o ülkenin hazinesi gibidir.Bunların kaybedilmemesi ve geliştirilmesi için devlet gerekeni yapmakla yükümlüdür.Devlet,sanatçının korunması ve desteklenmesi,sanatın sevilip yayılması için

de gerekeni yapar.

2.Ekonomik Haklar

Sosyal ve ekonomik haklar birbirini tamamlar.Gerek 1961 Anayasası gerekse 1982 Anayasası bu hakları aynı bölümde düzenlemiştir.Ekonomik haklarda sosyal haklar gibi,hem ülke kalkınmasını sağlamak,hemde "sosyal adaleti" gerçekleştirmek için devletin yerine getirmesi gereken ödevlerden oluşmaktadır.Devlet sosyal ve ekonomik hakları,mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.Ekonomik haklardan bazıları şunlardır.

Tarımcılık ve Hayvancılığın Korunması: Devlet,tarımla hayvancılığın gelişmesini sağlamak ve bu dallarda çalışanlara yardım etmek için gerekli önlemleri alır.Örneğin;topraksız olan ya da toprağı az olan çiftçilere toprak sağlar. Tarım ve hayvancılıkla uğraşanların gereksindiğı alet ve gereçlerin sağlanmasını kolaylaştırır.Tarımsal üretimin artırılması için,tarımsal bir üretim planlanması oluşturur.Üreticilerin ürünlerinin gerçek değerini elde etmelerini sağlayacak önlemleri alır.Örneğin;belli taban fiyatlarını belirler.

Çalışma Yaşamının Düzenlenmesi: Bir ülkede ekonomik ve siyasal dengenin olması için,adaletli bir ücret politikasının bulunması gerekir. Çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli ücret almaları ve sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekeni yapmak devletin ödevleri arasındadır.Devlet,çalışanların hayat düzeyini yükseltmek,çalışanları korumak ve geliştirmek,çalışma koşullarını insanlara yaraşır bir hale getirmekle yükümlüdür.Bu nedenle işsizliğı önlemek için gerekli önlemleri alır;asgari ücreti saptar.

Çok küçük yaşta çalışma hayatına atılan,az bir ücretle,sağlıksız ortamlarda çalışan çocukları korumak,onlara eğitim olanağı sağlamak,çalışma koşullarını geliştirmek devletin görevidir. Devlet,bedensel ve ruhsal yetersizlikler yüzünden çalışamayacak durumda olanları da korur.

Özel girişimin,ülkenin ekonomik gereklerine göre yapılması ve sosyal amaçlara göre uygun olarak yürütülmesi için gerekli önlemleri alması şarttır.

Çalışma yaşamında vatandaşların sahip olduğı haklardan biri de,sendika kurma hakkıdır.İşçiler ve işverenler,ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak için sendikalar ve üst kuruluşlar (konfederasyon gibi) kurma hakkına sahiptirler.Sendikalara üye olmak ve üyelikten çıkmak serbesttir.Anayasamızda işçi ve işverenlere ayrıca,toplu iş sözleşmesi hakkı ile grev ve lokavt hakları tanımaktadır.

Devlet ayrıca,uzun bir dönem,düşük ücretle çalıştırılan kadınların çalışma koşullarını iyileştirmek,çocuklara kreş sağlamak doğum izni vermek gibi görevleri yerine getirir.Ülkemizde kadınların çalışma yaşamı dışında ev yaşamında da ağır sorumluluklar yükledikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

3.Siyasal Haklar

Sosyal ve ekonomik haklar yanında,vatandaşlıktan doğan haklardan biri de siyasal haklardır.Siyasal haklar,vatandaşların yönetime katılmaları ve siyasal alanda söz sahibi olmalarını sağlar.Onun için siyasal haklar,demokratik yönetim anlayışının vazgeçilmez unsurudur.

Siyasal hakların başında seçme ve seçilme hakkı gelir.Temsili demokrasilerde,halkın adına karar almak, seçimle iş başına gelen yöneticilere bırakılır. Bu yöneticileri kimin seçeceği sorunu,demokrasinin temel sorunlarından biridir.Başlarda,oy hakkı vatandaşların küçük bir kesimi tarafından kullanılmaktaydı.Çalışan kesimlerin ve kadınların oy hakkını elde etmeleri daha sonralara rastlar.Bu nedenle,genel ve eşit oy hakkı,seçim ve temsil ilkesi doğduktan sonra ortaya çıkmıştır.Oy hakkının genişlemesiyle ve çağdaş siyasal partilerin siyaset sahnesinde yerini almasıyla birlikte,bugünkü anlamda seçme ve seçilme hakkı doğmuştur.Günümüzde,yasalarda gösterilen

şartlara uygun olarak,her vatandaş seçme,seçilme,siyasal etkinlikte bulunma ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

Bugün,demokratik yöntemlerin çoğu,temsil ilkesine dayanır.Ülkemiz de temsili demokrasi ile yönetilir.Temsili demokrasilerde,halk,belli süreler içinde,belli sayıda temsilciler seçer ve siyasal kararlar halk adına bu temsilciler tarafından alınır siyasal partiler temsili demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır.Çünkü;seçimlerde kime oy vereceğimizi değil,hangi siyasal partiye oy vereceğimizi düşünürüz.Siyasal partiler,belli bir dünya görüşü bir siyasal doktrin etrafında örgütlenen insanlardan oluşur ve siyasal iktidara gelmeyi amaçlar.Siyasal partiler aracılığıyla seçtiğimiz temsilciler,seçildikten sonra,sadece kendilerini seçenleri değil,bütün ulusu temsil eder ve ulus adına karar alır.

Seçme yada oy hakkı,seçimlerde oy kullanma ile sınırlı değildir. Bazen, temsilcilerin aldığı bir karar,oy verdikleri bir tasarı geçerli olabilmek için halkın oyuna sunulur.Buna "halkoylaması" yada "referandum"denilmektedir.Böylece,belli konularda halkın düşüncesi öğrenilmiş olur ve halkın siyasal kararlara "doğrudan katılması sağlanır.Temsili demokrasilerde,halk oylaması,sık sık uygulanan bir yöntem değildir.

Siyasal haklar içinde siyasal partilerle ilgili olan haklar,vatandaşların daha aktif olarak siyasal yaşama katılmaları için önemlidir.Kişiler,yasalarda belirtilen koşullara uygun olarak,siyasal parti kurulabilir,üye olabilir ya da üyelikten çıkabilir.Ancak bir ülkede siyasal etkinlik sadecepartiler aracılığıyla gerçekleşmez.Vatandaşların partilerin yanı sıra,sendikalar ve dernekler kurma,bunlara üye olma haklarının da bulunması gerekir.Ayrıca "kişi hakları" içinde yer alan düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü,toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğü gibi haklarda siyasal haklarla ilişkili,onu tamamlayan haklardır.

Ekonomik ve sosyal durumu,zenginlik ve öğrenim derecesi ne olursa olsun,her vatandaşın siyasal haklardan eşit olarak yararlanması gerekir. Bir ülkede, siyasal haklar her vatandaşa eşit düzeyde uygulanmıyorsa, o ülkenin demokratik olduğu söylenemez. Demokratik yönetimi, güçsüzlerin kendilerini ifade edebildikleri ve yönetimde söz hakkına sahip oldukları bir yönetim şekli olarak da görmeliyiz.Güçsüzlerin yani yoksulların,azınlıkların,güçlüleri siyasal iktidara taşıyabilmeleri için,siyasal haklardan yararlanmaları gerekir.Bunun için genel ve eşit oy hakkı önemlidir.Bir ülkede,Siyasal haklar herkese eşit düzeyde uygulanmıyorsa,bu haklardan yararlanamayan vatandaşlar,yönetime razı göstermeyeceklerdir.Demokratik yollarla kendilerini ifade edemedikleri için,şiddete başvurabilirler.Sonuçta,birbirini anlamayan,birbirleriyle ortak yaşam kurmayan,ülkesini sahiplenmeyen bir vatandaşlar topluluğu doğacaktır.

Bir ülkede yaşayan vatandaşların Yönetime razı göstermeleri için,başka bir deyişle meşruluğun sağlanması için,herkesin eşit düzeyde siyasal haklardan yararlanması gerekir.